

Programmainformatie

Sibelius – *Derde symfonie*

Čiurlionis – *De profundis*

Vītols – *Dziesma*

**Uusberg, Tormis, Sisask –
A capella werken**

Utrechts Studenten Koor & Orkest

najaar 2022

Programmainformatie 7e jaargang, nr. 1

Uitgave van het Utrechts Studenten Koor en Orkest

Auteurs | Anouk Boon, Esmée Soetekouw, Jan
Huizinga, Lisa Lenderink, Stijn Bruning, Stijn Janssens

De Pico (programmainformatiecommissie) bestaat uit:

Abe Wolthuis

Anouk Boon

Esmée Soetekouw

Jan Huizinga

Justus van Iterson

Lisa Lenderink

Stijn Bruning (hoofdredacteur)

Stijn Janssens

Inhoudsopgave

Jean Sibelius	6
<i>Singing Revolution</i>	8
Mikalojus Čiurlionis	13
De symfonieën van Sibelius	16
<i>Igaviku tuules</i>	19
Baltische cuisine	22
Teksten en vertalingen	30

Finland

Officiële naam: *Suomen tasavalta*

Aantal inwoners: 5,5 miljoen

Officiële landstalen: Fins (*suomen kieli*), Zweeds (*svenska*)

Hoofdstad: Helsinki

Componist: Jean Sibelius

Cursus Fins:

hauska tavata - aangenaam kennis te maken

minä en ymmärrä - ik begrijp het niet

puhutteko suomen lisäksi jotain muuta

kieltä? - spreek je ook andere talen dan Fins?

Estland

Officiële naam: *Eesti vabariik*

Aantal inwoners: 1,3 miljoen

Officiële landstaal: Ests (*eesti keel*)

Hoofdstad: Tallinn

Componisten: Veljo Tormis, Urmas Sisask, Pärt Uusberg

Cursus Ests:

tere päevast - goedendag

mina räägin ainult natuke eesti keelt - ik

spreek maar een beetje Ests

need kurgid maitsevad halvasti - deze

komkommers smaken slecht

Letland

Officiële naam: *Latvijas republika*

Aantal inwoners: 1,8 miljoen

Officiële landstaal: Lets (*latviešu valoda*)

Hoofdstad: Rīga

Componist: Jāzeps Vītols

Cursus Lets:

priekā! - proost!

vai Jūs vēlaties dejot? - wilt u met mij dansen?

lieciet mani mierā! - laat me met rust!

Litouwen

Officiële naam: *Lietuvos respublika*

Aantal inwoners: 2,8 miljoen

Officiële landstaal: Litouws (*lietuvių kalba*)

Hoofdstad: Vilnius

Componist: Mikalojus Čiurlionis

Cursus Litouws:

atsiprašau - sorry

tai yra keistas bananas - dat is een vreemde banaan

praėjusią naktį daug verkiau - vannacht heb ik veel gehuild

Jean Sibelius

door Anouk Boon Schrijver van prachtige composities (zie bijvoorbeeld het *Finlandia* uitgevoerd door het USKO: <https://www.youtube.com/watch?v=DI3x8LV1Zxg>) en nationale held van Finland. Sibelius is misschien wel dé bekendste Finse componist.

In 1865 werd hij -zoals iedere bekende componist- als 'Johan' Sibelius geboren in de welbekende Finse stad Hämeenlinna. Tijdens zijn jeugd werd hij geënthousiasmeerd voor het bespelen van instrumenten door zijn muzikale familie. Later raakte hij ook gefascineerd door compositie.

Rond zijn twintigste schreef hij zijn eerste werk *Vattendroppar* (regendruppels). Hij stopte zijn studie rechten aan de universiteit en vertrok naar het conservatorium. Zijn oorspronkelijke ambitie was een virtuoos violist worden, maar al gauw bleek zijn grootste talent bij compositie te liggen.

Na zijn studie in Helsinki studeerde Sibelius verder in Berlijn. In Duitsland raakte hij gedemotiveerd door de constante stroom aan (Bach)liefhebbers sla de rest van

deze zin over) fuga's en contrapunten. Uit ellende begon hij zijn levenslange alcoholverslaving. De muziek van Wagner en Bruckner bracht hem gelukkig meer inspiratie en Sibelius waagde zich voor het eerst aan orkestcompositie. Dankzij zijn vriendschap met een Fin en huwelijk met diens (ook Finse) zus kreeg de van oorsprong met de Zweedse cultuur opgevoede Sibelius een zwak voor de Finse cultuur. Sibelius veranderde zijn voornaam naar 'Jean' en gaf de Finse cultuur een steeds prominentere rol in zijn composities.

Sibelius keerde terug in een door Rusland bezet Finland. Zijn nieuwe pro-Finse werken maakten hem in snel tempo populair in zijn vaderland. Toen Tsaar Nicolaas II rond 1898 een Russische stempel op het Finse volk probeerde te drukken, werd *Finlandia* het symbool van de Finse vrijheidsstrijd. Vanaf 1897 werd Sibelius benoemd tot en gesteund als nationale kunstenaar. Zijn verjaardag werd een nationale feestdag, zijn hoofd kwam op briefgeld te staan en hij ontving een belangrijke Finse onderscheiding. In dezelfde tijd werd Sibelius ook bekend in andere Europese landen. Hier dirigeerde hij zijn eigen muziek en verspilde -zoals dat hoort als succesvolle componist- vooral ook al zijn geld.

Zijn latere jaren spendeerde Sibelius nabij Helsinki. Hier woonde hij met zijn vrouw en gebruikte hij de natuur als inspiratiebron voor zijn werken. Vanaf 1926 stopte Sibelius opeens met componeren. Hij voltooide geen

werken meer en verbrandde zijn onvoltooide achtste symfonie. Zijn perfectionisme weerhield hem van het afmaken van werken in de laatste dertig jaren van zijn leven. In 1957 overleed Sibelius, 91 jaar oud en held van Finland.

Singing Revolution

Muziek als wapen voor Baltische onafhankelijkheid

door Lisa Lenderink

Als je in het koor zingt dit programma heb je vast al iets meegekregen over de bijzondere plek die koormuziek inneemt in de cultuur van de Baltische staten. Misschien weet je ook dat de Baltische staten lange tijd door andere landen overheerst zijn en nog niet zo lang onafhankelijk zijn van Rusland. Ook op de weg naar onafhankelijkheid speelde muziek een belangrijke rol: in de jaren '80 en '90 vond er in de Baltische staten een heuse *singing revolution* plaats.

Maar eerst moeten we wat verder terug in de geschiedenis. Sinds de achttiende eeuw waren de Baltische staten onderdeel van het Russische keizerrijk, maar na de Eerste Wereldoorlog en de Russische Revolutie werden Estland, Letland en Litouwen onafhankelijke landen. Dat was echter van korte duur. In

de aanloop naar de Tweede Wereldoorlog werd er door Duitsland en de Sovjet-Unie in het geheim over het lot van de Baltische staten beslist. In het Molotov-Ribbentroppact spraken de Duitsland en de Sovjet-Unie af om elkaar niet aan te vallen en het grondgebied van Polen onder elkaar te verdelen. De Russen mochten ook de Baltische staten en Finland inlijven. Zo gezegd, zo gedaan, maar Duitsland hield geen woord en viel in 1941 alsnog de Sovjet-Unie binnen. De Baltische staten kregen een nieuwe bezetter en zodra die verslagen was, keerde de oude gewoon weer terug.

Na de Tweede Wereldoorlog bleven de Baltische staten dus onderdeel van de Sovjet-Unie. Van vrijheid van meningsuiting was geen sprake en het Sovjet-regime streefde naar een uniforme Sovjet-identiteit, ten koste van de lokale cultuur van de Baltische staten. Er werd meer nadruk gelegd op het Russisch in het onderwijs en er was censuur in literatuur en kunst. De grootschalige zangfestivals waarop men van oudsher niet alleen samenkwam om te zingen, maar ook om de nationale identiteit te vieren, waren één van de weinige plekken waar er nog ruimte was voor de oude tradities. De communistische staat stelde van tevoren het programma vast, maar daar werd nogal eens van afgeweken door verboden nationalistische liederen te zingen.

In Letland bijvoorbeeld werd in 1985 *Gaismas pils* door de autoriteiten van het programma gehaald. *Gaismas pils*

vertolkt een oude legende over een kasteel van licht en wijsheid dat verdween in tijden van onderdrukking, maar ooit weer zou terugkeren. Bij het slotconcert riep het koor de dirigent Haralds Mednis, die *Gaismas pils* had moeten dirigeren, op het podium en werd het lied toch opgevoerd, inclusief live uitzending op de nationale televisie.

In de loop van 1985 begon het tij te keren. Gorbatsjov trad aan als nieuwe leider van de Sovjet-Unie en beloofde hervormingen. Ironisch genoeg maakte de versoepeling van de censuur het alleen maar makkelijker om onvrede te uiten. Overal in de Sovjet-Unie begon het te rommelen en ook in de Baltische staten zagen mensen hun kans schoon. In november 1986 vonden de eerste grote demonstraties tegen het Sovjet-regime plaats in Letland. In de maanden die volgden mondde dit uit in de *singing revolution*.

Deze muzikale revolutie werd gekenmerkt door geweldloze vormen van protest. De mensen zagen in dat ze op militair gebied geen kans maakten tegen de Sovjet-Unie, maar ze lieten (letterlijk) hun stem horen op massale demonstraties, waarbij de verboden nationale volksliederen werden gezongen. Ook pop- en rockzangers droegen hun steentje bij met protestliederen. In de zomer van 1988 werd een rockconcert in de Estse hoofdstad Tallinn afgelast door de autoriteiten, die wel doorhadden dat muziek nationalistische gevoelens los

kon maken. De menigte verplaatste zich naar het veld verderop waar het traditionele zangfestival altijd gehouden werd om het concert voort te zetten met verboden patriottische muziek. Het evenement hield zes dagen aan, tot uiteindelijk 200.000 mensen bijeen waren.

De kracht van deze vreedzame protesten zat erin dat ze het moeilijker maakten om geweld tegen demonstranten te gebruiken. Individuele soldaten werden voor de morele keuze gesteld of ze wel geweld konden gebruiken tegen ongewapende burgers en ook de autoriteiten werd het moeilijk gemaakt om met geweld in te grijpen, zeker omdat de wereld meekeek.

Na verschillende regionale protesten sloegen Estland, Letland en Litouwen op 23 augustus 1989 letterlijk de handen ineen. Op de vijftigste verjaardag van het Molotov-Ribbentropact waarmee de bezetting begonnen was, creëerden tussen de één en twee miljoen mensen een menselijke ketting tussen de hoofdsteden Tallinn, Riga en Vilnius.

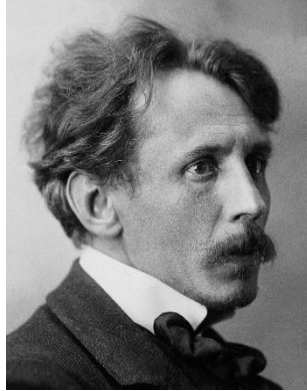
In maart 1990 was Litouwen het eerste land dat de onafhankelijkheid uitriep. Estland volgde enkele dagen later en in mei waagde ook Letland de sprong. Er volgden onderhandelingen met de Sovjet-Unie, maar die liepen op niets uit. In januari 1991 werden er troepen naar Litouwen en Letland gestuurd. Demonstranten vormden, al zingend, menselijke schilden om belangrijke gebouwen zoals zendmasten (die belangrijk waren voor de persvrijheid) en parlamentsgebouwen te beschermen. In Vilnius in Litouwen kwamen veertien vreedzame demonstranten om het leven toen het leger een poging deed de blokkade te doorbreken. Toch sloegen de demonstranten nooit terug met geweld. De soldaten werden uiteindelijk teruggeroepen. In de loop van 1991 viel de Sovjet-Unie steeds verder uit elkaar en op 6 september werd de onafhankelijkheid van de Baltische staten officieel erkend.

En hoe is het nu met Estland, Letland en Litouwen? Er wordt nog altijd gezongen. De Baltische zangfestivals, die nog steeds honderdduizenden bezoekers trekken, werden in 2003 opgenomen op de UNESCO Lijst voor Immaterieel Erfgoed. En uiteindelijk herrees *Gaismas pils*, het lichtkasteel, in Riga: het werd de naam van de nationale bibliotheek van Letland, die in 2014 geopend werd.

Mikalojus Čiurlionis

door Stijn Bruning

Mikalojus Konstantinas Čiurlionis (1875-1911), de componist van *De profundis*, was een interessante en veelzijdige kunstenaar met een koortsachtig enthousiasme voor muziek, schilderkunst, literatuur, wetenschap en fotografie. Čiurlionis begon zijn carrière als musicus: al op

jonge leeftijd bleek hij veel aanleg voor muziek te hebben en later volgde hij een conservatoriumstudie in Warschau (de cantate *De profundis* was zijn afstudeerwerk). Tijdens zijn leven werd hij echter vooral geprezen om zijn schilderijen, die kleurrijk en vol mysterieuze symboliek zijn.

In de periode rond 1900 maakten veel Europese kunstenaars 'nationale' kunst, die de geest van hun volk moest weerspiegelen. Dit ideaal had een diepere betekenis in een land als Litouwen, dat in die tijd onderdeel uitmaakte van het Russische rijk en dus geen eigen politieke zeggenschap had. Ook Čiurlionis maakte zich sterk voor de nationale beweging: hij organiseerde tentoonstellingen van Litouwse schilders en publiceerde bladmuziek van Litouwse volksliedjes die hij zelf

opgetekend had. Vooral met zijn schilderijen werd hij zo het gezicht van de Litouwse nationale kunst. Ironisch genoeg leerde Čiurlionis pas goed Litouws spreken toen hij zijn Litouwse vrouw Sofija Kymantaitė leerde kennen: net als veel Litouwers uit de hogere kringen sprak hij van huis uit Pools (zoals Sibelius, de Finse nationale componist, van huis uit Zweedstalig was). Toch voelde Čiurlionis zich door en door een Litouwer.

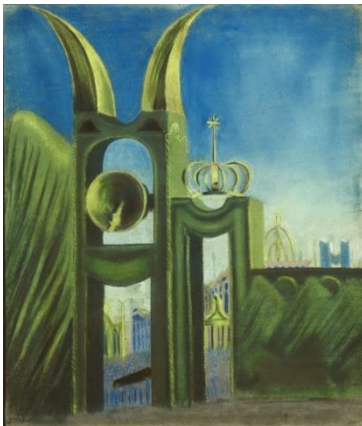
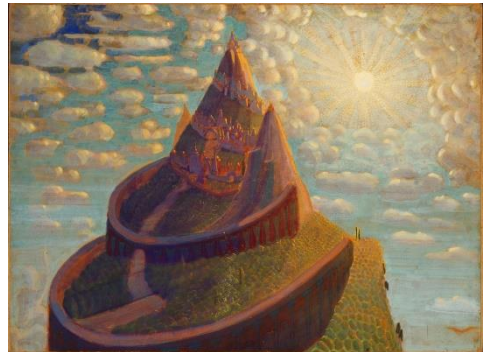
Čiurlionis was een synestheet, wat wil zeggen dat hij geluiden en beelden met elkaar associeerde en kleuren ervaarde bij muziek. Sommige van zijn schilderijen zijn in muzikale vormen vevat: zo schilderde hij zeven 'sonates' van meerdere schilderijen bij elkaar, met muzikale titels als *Allegro* en *Scherzo*.

Het leven van Čiurlionis eindigde vroeg en tragisch. In 1909, kort na zijn huwelijk met Kymantaitė, belandde hij in een zware depressie, waarna hij in een inrichting werd opgenomen. Daar stierf hij in 1911, op 35-jarige leeftijd; zijn dochter Danutė (1910-1995) heeft hij nooit gezien.

Na de dood van Čiurlionis werden er meerdere tentoonstellingen van zijn werken georganiseerd. Zijn muziek werd pas veel later bij een groter publiek bekend. Dat kwam onder meer doordat hij zelf weinig van zijn muziek gepubliceerd had: veel van zijn oeuvre is afkomstig uit de archieven en is overgeleverd in de vorm van schetsen en manuscripten. Tegenwoordig wordt hij

gezien als de grootste componist en schilder van Litouwen en zijn er diverse musea naar hem vernoemd. Vooral zijn pianowerken worden in Litouwen veel gespeeld en ook zijn twee symfonische gedichten *Miške* en *Jūra* zijn erg het beluisteren waard.

M.K. Čiurlionis –
Pilies pasaka
(kasteelsprookje)

M.K. Čiurlionis -
Laidotuvių simfonija I
(begrafenissymfonie I)

De symfonieën van Sibelius

door Stijn Janssens

Gedurende zijn leven schreef Sibelius zeven symfonieën. Toen hij in 1899 zijn eerste symfonie schreef, een sterk romantisch werk, had hij al nationale roem bereikt met zijn vorige composities die veelal rondom Finse natuur, cultuur en volksverhalen draaiden.

Deze nationalistische opvatting maakte zijn tweede symfonie ook een groot succes, al helemaal in de context van de Finse strijd voor onafhankelijkheid van Rusland, hoewel het onduidelijk is of hij het ook met die intentie schreef. Sibelius' hart voor componeren kwam, zoals hij opmerkte in een gesprek met Mahler, vooral uit de muziek zelf, en minder uit verborgen boodschappen of politiek.

Dit komt duidelijk terug in zijn goedmoedige derde symfonie, die wij dit programma spelen, welke de overgang tekende van zijn vroegere grootse en romantische stijl, naar de stijl van zijn latere symfonieën die spaarzamer maar tegelijk muzikaal complexer waren. Hierdoor viel zijn derde tijdens de première wel een stuk minder goed bij het publiek.

Toen Sibelius halverwege de 40 was, had hij recentelijk een keeltumor gehad, die ondanks succesvol te zijn

verwijderd, hem sterker dan ooit bewust maakte van zijn eigen sterfelijkheid. Dit, gecombineerd met de aanloop van de eerste wereldoorlog en zijn drank en sigaren verslaving, leidde tot de compositie van zijn vierde symfonie: een sterk psychologisch, zwaar, duister en uitzichtloos stuk, waarin constante pogingen van een overwinning van hoop en harmonie te horen zijn, maar steeds vergeefs. Ook beschreef hij het stuk als een protest tegen de circusachtige muziek van zijn tijdgenoten. Een echte midlifecrisis-symfonie dus.

Op zijn 50e verjaardag, die tot nationale feestdag was uitgeroepen, dirigeerde Sibelius zijn vijfde symfonie, gecomponeerd in opdracht van de Finse regering. Hij herzag het stuk twee keer, om het simpeler en 'menschelijker' van aard te maken. Waar hij bij zijn vorige twee symfonieën flirtte met de opkomende modernistische stijl, koos hij vanaf zijn vijfde toch voor de oude, bekende romantische muzikale taal.

Zijn zesde symfonie schreef Sibelius zonder duidelijke toonsoort, en vol stiltes. Hij vertelde dat het stuk hem zelf deed denken aan 'de geur van verse sneeuw, of 'koud bronwater', in contrast tot de 'cocktails' van zijn tijdgenoten.

Sibelius' zevende symfonie was zijn laatste. Het is een symfonie in één deel, met verschillende tempi en texturen voor variatie, maar altijd in C groot, een toonsoort die

daarvoor werd gezien als volledig 'uitgespeeld'. Sibelius was echter, naar eigen zeggen met behulp van grote hoeveelheden whisky, in staat het een fantastisch leven in te blazen en de verschillende oude schetsen van onafgemaakte composities die hij hiervoor gebruikte, tot een organisch geheel te smeden. Een waardig slot van zijn reeks symfonieën.

De zevende symfonie was één van de laatste stukken die Sibelius schreef, ook al leefde hij nog 33 jaar na het werk voltooid te hebben. Sibelius zou hebben gewerkt aan schetsen voor een achtste symfonie, maar die verbrandde hij uiteindelijk. Het lijkt erop dat Sibelius zo kritisch was op zijn eigen werk dat hij niet het gevoel meer had dat hij zijn zevende symfonie nog kon overtreffen. Überhaupt componeerde hij na zijn zevende symfonie bijna niets meer. Hoe dan ook zijn de zeven overgeleverde symfonieën allemaal het beluisteren waard!

Igaviku tuules

Op vleugels van gezang naar de hemel

door Jan Huizinga

Dit stuk van Pärt Uusberg is een loflied op de Estse taal. De Baltische staten zijn vrijgevochten landen met een sterke liefde voor zowel vaderland als moedertaal. Estland vormt hierop geen uitzondering.

De tekst die Uusberg op toon heeft gezet is een samensmelting van drie verschillende teksten. De eerste van die teksten, "Kas siis selle ma keel...", bestaat uit misschien wel de bekendste dichtregels uit de Estse taal, geschreven door de Estse Dichter des Vaderlands, Kristjan Jaak Peterson (1801-1822), die als een van de eersten serieuze poëzie in het Ests schreef. Peterson werd geboren op 14 maart 1801 en stierf op jonge leeftijd. Zijn geboortedag is in 1999 verheven tot een nationale feestdag die geheel in het teken staat van het Ests.

Vóór Peterson werd het Ests gezien als een onbeduidend taaltje voor arme boeren en lijfeigenen. Een taal dus, waarin je onmogelijk verheven poëzie zou kunnen schrijven. Maar Peterson betwistte dit. Hij durfde een visionaire vraag te stellen: kan deze taal, nu nog zo onderdrukt, niet ooit door middel van zang en poëzie tot in de hemel opstijgen?

Gedicht 1 (het gedicht van Peterson)

De manier waarop het lied begint heeft wel wat weg van een opstekende wind. Gelet op de betekenis is dat ook heel toepasselijk. Het begint eenstemmig, maar vanaf het woord "keel" (taal) wordt het meerstemmig. De melodie bereikt vervolgens het hoogste punt op het woord "taevani" (naar de hemel): wederom een subtiële tekstschildering. De dichtregels van Peterson eindigen met een spannend, maar hoopvol Bb6-akkoord: zal het Ests dan ooit de eeuwigheid verwerven?

*Kan dan de taal van dit land
niet in een windvlaag van gezang,
opstijgend naar de hemel,
de eeuwigheid verwerven?*

Gedicht 2 (volksliedje)

De tweede tekst, "Lähme, lähme...", is geheel anders van aard: het is een kinderlijk volksliedje. Uusberg heeft de bijbehorende muziek oorspronkelijk geschreven voor kinderkoor, maar bij ons wordt het gezongen door een illuster groepje sopranen en alten. De tekst beschrijft een voetreis naar de hemel en wordt dan ook gekenmerkt door een onophoudelijk loopritme. De zangers lopen kinderlijk achter God aan, naar een nog onbekende bestemming, die vol moet staan met glinsterende dennenbomen: de "Tuin van de Vader", de hemel.

Gedicht 3 (van Juhan Liiv)

De derde tekst, "Sa oled kui lille unenägu...", is een liefdeslied, geschreven door de dichter Juhan Liiv (1864-1913). Liiv vergelijkt de jij-figuur met het tedere karakter van een slapende bloem. Tegelijkertijd staat de tekst bol van extatische vervoering. De geliefde is heilig, goed en rein. Liiv dicht: "In jouw gouden weiden wortelt alles wat hoog is" - dit zijn niet de geringste eigenschappen... Zo'n volmaakt, hemels figuur hoort natuurlijk maar op één plek thuis...

Op het eerste gezicht vertonen deze drie teksten weinig overeenkomsten: een nationalistisch gedicht, een kinderlijk volksliedje en een vurig liefdesgedicht. De clou ligt 'm uiteindelijk in het woord dat ze alle gemeen hebben: "taevas", de hemel. De mysterieuze geliefde uit Liivs gedicht (tekst 3) blijkt de Estse taal te zijn. De voettocht naar de hemel (tekst 2) is succesvol, want uiteindelijk kan het vaderland vanuit de hemel in het Ests toegezongen worden (tekst 1).

De vier regels waarmee het stuk begon worden herhaald en ook het spannende Bb6-akkoord klinkt weer. Ditmaal volgt echter het verlossende slotakkoord. De hoopvolle woorden van Peterson weergalmen nog een laatste keer. Hierna gaat de wind van gezang liggen. Het doel is bereikt. Petersons visie is waarheid geworden. Door zang en poëzie heeft het Ests daadwerkelijk de eeuwigheid weten te verwerven.

Baltische cuisine

door Esmée Soetekouw

Estland, Letland en Litouwen: de drie Baltische staten die door vele Uskieten zullen worden verward met elkaar. Terwijl wij Nederlanders Amerikanen belachelijk maken omdat ze denken dat Amsterdam in Frankrijk ligt, weten Uskieten vaak na maanden oefenen nog steeds niet zeker of Ciurlionis nou uit Letland kwam, en of Gaismas Pils nou wel of niet iets te maken had met bier.

Ik zat hiermee, en moest en zou een oplossing bedenken om deze drie landen voor altijd van elkaar te kunnen onderscheiden. Wat maakt een land nou uniek, herkenbaar voor buitenstaanders? Wat onderscheidt bijvoorbeeld Nederland van Duitsland, of Italië van Frankrijk? Na lang nadenken kwam ik op het juiste antwoord: hun cuisine natuurlijk! Nederlanders zouden veel meer op Duitsers lijken als wij ook bratwurst begonnen te eten, en wanneer Frankrijk zou gaan pronken met pizza als hun signature food, zouden wij het een stuk lastiger vinden om hen van Italianen te onderscheiden. Het werkt ook andersom: vele buitenlanders denken bij Nederland aan Goudse kaas en pannenkoeken, en bij Frankrijk aan slakken en baguettes.

Laten we deze methode ook toepassen op de Baltische staten. Estland, Letland, en Litouwen zijn de perfecte landen om het te hebben over hun keuken; niet alleen

bestaan de gerechten uit ingrediënten die op zeer revolutionaire wijze zijn gecombineerd, de gerechten zijn ook nog eens zeer goed zelf te maken! Daarom zal ik bij elk gerecht een beschrijving geven van hoe je het thuis kan maken, zodat je tijdens het spelen of zingen l etterlijk de smaak te pakken hebt!

Hier beneden zal ik van elk land, van noord naar zuid, en op alfabetische volgorde van de landen (hee wat toevallig)  en gerecht geven.

Estland - *Mulgipuder*

Aardappelen, vlees, en vis zijn de drie ingrediënten die het toonbeeld van de Estse keuken vormen. Het lijkt niet heel verschillend van wat wij Nederlanders gewend zijn, maar schijn bedriegt. Zie bijvoorbeeld het populaire gerecht *mulgipuder*: een

puree van aardappel en parelgort (een graansoort die gepeld en gebroken is). *Mulgipuder* betekent: ‘puree uit *Mulgima*’, wat een district is in het zuiden van Estland. Het gerecht ontstond toen men in de barre winters van de negentiende eeuw aardappels en gerst in  en pan ging koken. De samenstelling bleek voedzaam, vullend en vegan (*avant la lettre*) te zijn, en in de loop van de eeuwen

verspreidde het zich naar de keukens en cafetaria's van de rest van het land. Net zoals elk hartig Ests gerecht, wordt ook mulgipuder vaak begeleid door donker roggebrood (*rukkileib*). Zie je? Zo Nederlands lijkt het niet meer!

Ingrediënten:

- 500 gram parelgort (te vinden bij de Ekoplaza bijvoorbeeld)
- 750 gram aardappelen, geschild en gesneden (ik zou aanraden deze zware taak te verdelen over jou en je huisgenoten)
- 1 liter water
- zout

Bereiding:

Voor de beste smaak laat je de parelgort een hele nacht in koud water welken. Schil en snijd de volgende dag de aardappelen. Stop vervolgens de parelgort en aardappelen in één pan met 1 liter water, voeg wat zout toe, en laat koken tot de aardappelen gaar zijn. Stamp alles plat tot één puree en je bent klaar! Zo makkelijk als dat.

Mocht je nog niet overtuigd zijn van de lekkerheid van dit gerecht, zou ik aanraden om de volgende garneringen toe te voegen: *rukkileib*, bacon, bosui en/of zure room. Elke Est zou zeggen dat deze garneringen vrij essentieel

(estsentieel?) zijn voor een iets afwisselendere smaakervaring. Maar met of zonder, al met al, is dit gerecht zeer populair in alle huizen en restaurants van Estland, en is het essentieel voor het proeven van de Estse cultuur.

Jätku leiba!

Letland – *Maizes zupa*

Net als in Estland, is in Letland donker, zwaar roggebrood populair. De Letten hebben echter een ingenieuze manier gevonden om dit brood te consumeren: in plaats van het brood te gebruiken om te dippen in een soep, zoals elk ander land uit de Baltische staten, maken de Letten soep *ván* het brood. Ja, je leest het goed: broodsoep, oftewel *maizes zupa*. Met een zoete smaak die gecreëerd wordt door de toegevoegde suiker, slagroom en fruit, is dit gerecht een van de feestelijkste desserts van Letland. Stiekem ben je toch geïntrigeerd, of niet? Lees dan snel verder om te weten hoe je dit z.s.m. thuis maakt!

Ingrediënten:

- 150 g donker roggebrood
- 500 ml (gekookt) water
- 40 g suiker
- een handje bevroren cranberries (of 2 eetlepels cranberry extract voor als ze zelfs niet te vinden waren bij de EkoPlaza vanwege het seizoen)
- 40 g gedroogd fruit (hier mag je je eigen favoriete selectie kiezen!)
- kaneel en kruidnagel
- slagroom (zoveel als jij aankan)

Bereiding:

Snijd het roggebrood in kleinere delen en rooster deze. Zet ondertussen een pannetje met water op het vuur, en dip daarna het geroosterde brood daarin totdat het lekker zompig is. Voeg al roerend het fruit (inclusief de cranberries toe), de suiker en de kruiden toe. Laat het mengsel pruttelen op laag vuur en haal het eraf wanneer jij vindt dat de gewenste smaak is bereikt! Laat het goed afkoelen voordat je het serveert met een flinke toef slagroom.

Wat zou een dessert zijn zonder likeur? Ook dit gerecht gaat vaak gepaard met een likeur, maar niet zomaar één: Riga Black Balsam is een kruidenlikeur dat wordt gezien als het nationale drankje van Letland. Elke Let zweert bij dit drankje: Letten beweren dat het magische krachten

heeft. Met een smaak van kruiden, cacao, kaneel en bessen is dit een perfecte aanvulling op dit dessert, of elk dessert, of elke baravond...

Labu apetiti!

Litouwen – *Cepelinai*

De koude winterdagen komen er weer aan, wat voor veel Nederlanders betekent dat het tijd is voor boerenkoolstamp met worst. De Litouwers hebben echter een hele andere manier om aan hun dagelijkse portie aardappel-groente-vlees te komen: ze stoppen het allemaal in één grote zeppelin, *cepelinai* genaamd. Cepelinai zijn flinke, gevulde aardappeldumplings die lijken op, jawel, miniatuurversies van zeppelins. De vroegere naam van dit gerecht was *didžkukuliai*, maar aangezien de lokale Litouwers ook moeite hadden met de uitspraak van dit woord, waren ze maar al te blij met de uitvinding van de zeppelin. De aardappels, met hun opvallende structuur, zijn vaak gevuld met vlees, maar variaties met kaas of groente zijn ook mogelijk. Kortom, je kan hier vrij letterlijk je ei in kwijt! Let op, dit gerecht eist wat meer tijd, geduld en aardappelrasp skills, maar de moeite zal belonen!

Ingrediënten:

Voor het aardappeldeeg:

- 1 kg aardappelen
- één eetlepel aardappelzetmeel
- zout

Voor de vulling:

- 300 gram gehakt, kip, varken of groente!
- 1 ui, heel fijn gehakt
- verse peterselie en dille, fijn gehakt

Voor de topping:

- 100 gram bacon, gefrituurd tot een crispy textuur
- 1 ui, grof gehakt
- boter én olie
- zure room
- verse peterselie en dille

Bereiding:

Allereerst: breng één derde van de nog ongeschilde aardappels voor vijftien minuten aan de kook, schil ze pas daarna en pureer ze vervolgens. Voor de vulling: meng het vlees of de groente met de fijngehakte ui en de kruiden, zet het mengsel dan even in de koelkast. Schil ondertussen de overige aardappels en rasp deze met de fijnste kant van de rasp (!); dit zorgt voor de bijzondere structuur van je zeppelin. Wring aan de hand van een

handdoek al het vocht uit de aardappels en vang het op met een kommetje (dit klinkt raarder dan dat het in werkelijkheid is).

Pak een grote kom en doe daarin: de gepureerde aardappel, de geraspte aardappel, het aardappelzetmeel en het vocht van de aardappels. Meng al deze gedaantes van aardappels goed door elkaar en verdeel dit mengsel in zessen. Nu kan je de vormpjes gaan maken: vorm ovaaltjes met je hand en doe er een grote schep van de vulling in. Herhaal dit zes keer en laat ze voor 15 minuten koken in kokend water. Nu zijn je zeppelinetjes gevormd!

Voor de saus: verhit de boter en olie en fruit daarin de ui. Giet dit over je zeppelins samen met de zure room, peterselie en dille. Als het goed is, ziet je gerecht er dan uit zoals op de afbeelding. Mocht dat niet het geval zijn, treur dan niet, de Litouwers halen het vaak ook van de markt in plaats van dat ze het zelf maken.

Skanaus!

Teksten en vertalingen

Veljo Tormis (1930-2017) – *Tantsulaul*

Tekst: Paul-Eerik-Rummo (1942)

Tantsulaul

Las aga meie Mari tulla,
küll mina teen tal jalad alla.

*Ait-tali-rali-raa, ali-ramp-tamp-taa,
utireetu, utireetu, trallallaa!*

Mul sukakannas suured augud
just nagu vana mära laugud

Kõrv minul ajab jorupilli
Alt-Tare Jüri torupilli.

Danslied

Laat onze Mari maar komen,
ik krijg haar wel aan het dansen.

*Ait-tali-rali-raa, ali-ramp-tamp-taa,
utireetu, utireetu, trallallaa!*

Ik heb grote gaten in mijn
sokken,
zo groot als vlekken van een
oude merrie

Ik hoor gefluit in mijn oren,
alsof buurman Jüri doedelzak
speelt.

Urmas Sisask (1960) – *Ood armastusele* (deel 1)

Tekst: Anne Kahro (1974)

Ood armastusele

Tähistaeva killuke
lõikab ründepilve pooleks.
Olles tiibatilluke
end ma usaldan ta hooleks.

Looja võtab tähed oma sülle,
tiivad saades end ma kiilun
kahe pilve vahele,
looja sinisilmi piilun.

Ma valisin öise aja,
et tulla su ligi.
Ma valisin valjema kaja,
ehk kuuled nüüd ometigi

Looja võtab tähed oma sülle.
Sa valisid öise aja,
et tulla mu ligi,
helendama, õpetama mulle
armastust.

Ode aan de liefde

Een scherf van de sterrenhemel
sniijdt een wolk in tweeën
Klein als ik ben
vertrouw ik me toe aan zijn zorg

De schepper neemt de sterren in
zijn schoot,
met vleugels nestel ik mijzelf
tussen twee wolken,
kijk ik in de heldere ogen van de
schepper.

Ik heb de nacht gekozen
om naar je toe te komen.
Ik koos voor een luidere echo,
Misschien hoor je me nu.

De schepper neemt de sterren in
zijn schoot,
Je hebt de nacht gekozen,
om bij mij te komen,
om te schijnen, om mij over de
liefde te leren.

Pärt Uusberg (1986) – *Muusika*

Tekst: Juhan Liiv (1864-1913)

Muusika

Kuskil pealt alguskokkukõla
olema,
kuskil suures looduses, varjul.

On tema vägevas laotuses,
täheringide kauguses,
on tema päikese sära sees,
lillekeses, metsakohinas,

emakõne südamemuusikas

või silmavees –
kuskil peab surematus olema,
kuskil alguskokkukõla leitama:

kust oleks muidu inimese rinda
saanud ta –
muusika?

Muziek

Ergens moet er een oerharmonie
zijn,
ergens in de wijde natuur, in de
schaduw,

is zij, in machtige diepten,
in de verre banen van de sterren
is zij, in het licht van de zon
in een kleine bloem, in het geruis
van de bomen,

in de hartenmuziek van de stem
van een moeder

of in tranen –
ergens moet onsterfelijkheid zijn
ergens moet de oerharmonie te
vinden zijn

hoe zou er anders in het hart van
mensen
muziek kunnen zijn?

Pärt Uusberg (1986) – *Igaviku tuules*

Tekst: Kristjan Jaak Peterson (1801-1822), volksliedje,
Juhan Liiv (1864-1913)

Igaviku tuules

(Kristjan Jaak Peterson:)

Kas siis selle maa keel
laulutuuks ei või
taevani tõustes üles
igavikku omale otsida?

(volksliedje:)

Lähme, lähme, käime, käime
lähme tehtud teeda mööda,
raiutud radasid mööda,
kus on Jumal enne käinud.
Lähme ellad, käime kullad.
Mis tal jäänud jälgedesse,
mis tal sattund sammudesse,
kuld tal sattund sammudesse,
hõbe tal sattund sammudesse.

(Juhan Liiv:)

Sa oled kui lille unenägu,
kui vaikne armas aim
sa oled kui lillekene,
kui uinuja lille vaim.

In de wind van de eeuwigheid

Kan dan de taal van dit land
niet in een windvlaag van
gezag,
opstijgend naar de hemel,
de eeuwigheid verwerven?

We gaan, we lopen,
we gaan langs aangelegde
wegen, langs geëffende paden,
waar God ons is voorgegaan.
We gaan, lievelingen, we lopen,
schaapjes, wat heeft hij in zijn
stappen achtergelaten,
wat heeft hij in zijn sporen
achtergelaten,
goud heeft hij in zijn sporen
achtergelaten,
zilver heeft hij in zijn sporen
achtergelaten.

Je bent als de droom van een
bloem,
als een stille, tedere gedachte,
je bent als een kleine bloem,
als de ziel van een slapende
bloem.

(volksliedje:)

Lähme, lähme, käime, käime,
lähme, lähme sinna maale
kus need kuused kullendavad,
kus need haavad haljendavad.
Lähme ellad, lähme kullad.
Kus need kuked kulda söövad,
kus need kanad karda joovad,
kuked kulda, kanad karda,
haned haljasta õbedad.

We gaan, we lopen,
we gaan, we gaan naar dat land,
waar de dennenbomen
glinsteren,
waar de espen groen worden.
We gaan, lievelingen, we gaan,
schaapjes,
naar waar de hanen goud eten,
waar de kippen zilver drinken,
hanen goud, kippen zilver,
de ganzen snoepen goud.

(Juhan Liiv:)

Sa oled hää ja puhas,
oled püha ja oled suur,
ja Sinu kuldses luhas
on kõigel, mis kõrge, juur.

Je bent goed en rein,
je bent heilig en je bent groots
en in jouw gouden weiden
wortelt alles wat hoog is.

(volksliedje:)

Lähme ellad, käime kullad,
kus me ellad ühte saame,
ja me kullad kokku saame,
isa aedas ja taeva laudas,
seal me ellad ühte saame,
seal me kullad kokku saame,
ellad ühte hingama,
kullad ühte kuue alla.

We gaan, lievelingen, we lopen,
schaapjes,
waar ontmoeten wij elkaar,
en waar komen we samen,
in Vaders tuin en in de schuren
van de hemel
daar ontmoeten wij elkaar,
daar komen wij samen
samen een frisse neus halen
samen onder een jas

(Kristjan Jaak Peterson:)

Siis ma võtan teid,
selge, sinise taeva tähed,
maa pealt kõrge isamaa poole
rõõmuga vaadates laulda.

(Juhan Liiv:)

Sa oled kui lille palve,
kui vaikne armas aim,
sa oled kui lille palve,
kui uinuja lille vaim.

(Kristjan Jaak Peterson:)

Kas siis selle maa keel
laulutules ei või
taevani tõustes üles
igavikku omale otsida?

Dan zal ik jullie meenemen,
sterren van de heldere, blauwe
hemel,
om vanaf de aarde, met vreugde
uitziend,
het vaderland toe te zingen.

Je bent als het gebed van een
bloem
als een stille, tedere gedachte,
je bent als het gebed van een
bloem.
als de ziel van een slapende
bloem.

Kan dan de taal van dit land
niet in een windvlaag van
gezang,
opstijgend naar de hemel,
de eeuwigheid verwerven?

Mikalojus Čiurlionis (1875-1911) – *De profundis*

Tekst: naar psalm 130

De profundis

Semiamas nelaimių tvano
šaukiuos Tavęs, o Dieve mano.

Viešpatie, išgirski mano malda
Suteiki malonę, išgirski mano
malda.

Išgirski malda graudulinga,
suteik malonę, Viešpatie,
gailestinga.

Jei nori savo Tu rūstybę
atseikėt mums už nedorybę,
atseikėt mums jei nori Tu.

Tai kas, Viešpatie, tai kas,
galingasai,
prieš Tavo sostą bus teisingas?

Uit de diepten

Verzwolgen door een vloed van
rampen
roep ik tot U, mijn God.
Heer, verhoor mijn gebed.
Verleen mij genade, verhoor mijn
gebed.

Verhoor mijn nederige gebed,
geef mij Uw barmhartige genade,
Heer.

Als U met Uw toorn
onze ongerechtigheden wilt
vergelten,
als U ons wilt vergelden,

Machtige Heer, wie zal er dan
gerechtvaardigd zijn voor uw
troon?

Jāzeps Vītols (1863-1948) – Dziesma

Tekst: Fridrihs Plostenijs (1870-1952)

Dziesma

Deel 1:

Tur, tur, tur kur dzidros
augstumos
laistās zvaigžņu liesmas,
tur ir ilgām tēvija,
tur, jā tur trauc mūsu dziesmas.

Dziesmām līdzī gurdais gars
kā uz spārniem ceļas,
aizmirst, aizmirst dienas nebaltās
un jaunus spēkus smeļas.

Deel 2:

Lai no mūsu dziesmām trīc
meži, lauks un lejas,
dziesmās sirds tik viegla kļūst,
laimē, laimē laistās seas.

Acīs kvēlo prie ka stars,
draugs pie drauga glaužas,
un iz krūtīm gavilēs
jauna dziesma laužas.

Tā kā strautiņš ziedonī viņa plūst
un veļas,
tā kā vilnis viesulī viņa krāc un
šķēlas.

Het lied

Daar, daar waar op de heldere
hoogten
de vlammen van de sterren
fonkelen
Daar is ons oude vaderland,
daar, ja daar weerklinkt ons lied.

Door gezang stijgen vermoeide
geesten
op als op vleugels
om de slechte dagen te vergeten
en krijgen ze nieuwe kracht

Ons lied laat de bossen,
velden en valleien zinderen.
Door te zingen wordt het hart
licht,
glanzen gezichten van vreugde.

Ogen stralen van blijdschap,
vrienden omhelzen elkaar
en uit de borst breekt
een nieuw vreugdegezag uit.

Ons lied stroomt en kabbelt als
een lentebeek,
het suist en bruist als een golf in
een wervelwind.

Dziesmās sirds tik viegla kļūst,
laimē, laimē laistās sejas.

Door te zingen wordt het hart
licht,
glanzen gezichten van vreugde.

Deel 3:

Brāļi, mūsu brīvās dziesmas
lai nemūžam neaprimst!

Broeders, laat onze vrije liederen
nimmermeer verzinken!

Lai pie skaņas skaņa saistās,
lai no dziesmas dziesma dzimst.

Laat klank aan klank verbonden
zijn,
laat liederen uit liederen
ontstaan.

Jāzeps Vītols (1863-1948) – *Gaismas pils*

Tekst: Auseklis (1850-1879)

Gaismas pils

Kurzemīte, dievzemīte,
brīvas tautas auklētāj'.
Kur palika sirmie dievi,
brīvie tautas dēliņi?

Kasteel van licht

Koerland, land van de goden,
vroedvrouw van een vrije natie.
Waar zijn de oude goden,
de vrije zonen van de natie?

Tie ligoja vecos laikos
gaismas kalna galotnē.
Visapkārt egļu meži,
vidū gaiša tautas pils.

In vroeger dagen zongen zij
op de top van de berg van licht.
Omringd door dennenwouden,
stond middenin hun stralend slot.

Asiņainas dienas ausa
tēvu zemes ielejā;
Vergu valgā tauta nāca,
nāvē krita varoņi.

Bloedige dagen braken aan
in de valleien van het vaderland;
het volk werd tot slaaf gemaakt,
helden vielen en stierven.

Ātri grimā, ātri zuda
gaismas kalna staltā pils.
Tur guļ mūsu tēvu dievi,
tautas gara greznumi.

Sirmajami ozolami
pēdīgājo ziedu dod:
tas slēpj svētu pīles vārdu
dziļās siržu rētiņās.

Ja kas vārdu uzminētu,
augšām celtos vecā pils!
Tālu laistu tautas slavu,
gaismas starus margodam'!

Tautas dēli uzminēja
sen aizmirstu svētumu:
Gaismu sauca, Gaisma
ausa!
Augšām cēlās Gaismas pils!

Vlug zonk, vlug verdween
het grootse kasteel van de berg van licht.
Daar slapen de goden van onze vaders
de schat van de geest van ons volk.

Aan de oeroude eikenboom
komt de laatste offergave toe;
die verbergt de heilige naam van het slot
in diepe hartenlittekens.

En wie zich die naam herinnert
zal het kasteel weer doen herrijzen!
Ver verspreidt zich dan de luister van het
volk
en de lichtstralen zullen glinsteren!

De zonen van het volk vonden
de lang vergeten heilige naam:
ze riepen het licht, het licht hoorde het!

Het kasteel van licht steeg op!